

УДК 796.011

Наталія Степанченко

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ В ГАЛУЗІ “ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ”

Педагогічні професії значною мірою відрізняються від багатьох інших тим, що є формами професійної діяльності людини, які орієнтовані, в першу чергу, на процес роботи, а не на досягнутий результат [1]. Особливостями педагогічної діяльності є високий рівень нормативності, соціальної відповідальності, морального обов'язку, яскраво виявлений творчий характер [6]. Робота у сфері “Фізичне виховання і спорт” вимагає педагогічного впливу на особистість учня; високого ступеня відповідальності за його здоров'я; вміння спілкуватися з учнями різного віку [2]. Діяльність фахівця з фізичного виховання і спорту зобов'язує у процесі всієї професійної кар'єри знаходитися в хорошій спортивній формі [4] і працювати з урахуванням “професійного ризику”, пов'язаного з вірогідністю “даремності” багаторічної роботи, за обставинами, які залежать від спортсменів [3]. Окрім того, що праця педагога з фізичного виховання і спорту пов'язана з підвищеними нервовими й інтелектуальними навантаженнями, вона ще й не регламентується. Вихідний день для тренера-викладача не є загальним вихідним днем, оскільки в ці дні проводяться *змагання*, об'ємні тренування, а компенсація за роботу у вихідні та святкові дні не здійснюються [2].

Не зважаючи на ці обставини, більшість молодих людей обирають педагогічну професію для подальшої роботи в фізкультурно-спортивній галузі. Загальновідомо, що до ВНЗ фізкультурного профілю вступають випускники ДЮСШ і СДЮШОР, училищ і коледжів фізичної культури, які добре знайомі з фізкультурно-спортивною діяльністю [4]: легкою атлетикою, гімнастикою, спортивними іграми, плаванням та іншими видами. У цьому доволі широкому спектрі діяльності можуть бути задоволені індивідуальні потреби, інтереси, схильності та здібності студентів [8].

Чим керується абітурієнт при виборі вищого навчального закладу, було встановлено Є. Кузьміною у процесі трирічного моніторингу. Виявилось, що визначними факторами для вступників ВНЗ є: популярність навчального закладу; престижність спеціальності та вартість навчання; якість викладання (наявність висококваліфікованого викладацького складу); надання гуртожитку; наявність військової кафедри [6]. Підхід абітурієнтів до вибору фізкультурного ВНЗ дещо відрізняється. Встановлено, що рішення про

вступ у фізкультурний вуз школярі приймають, насамперед, виходячи зі своїх фізичних можливостей, що призводить до суттєвих проблем у подальшому навчанні [8]. Професійні спортсмени розглядають процес навчання як підвищення спортивної, а не педагогічної майстерності [3], не зважаючи на проходження педагогічної практики [2].

Є. Рапацевич аргументовано стверджує, що ситуація професійного вибору в кожній конкретній людині при всьому різноманітті життєвих обставин має спільну структуру. На неї впливають різні групи факторів: позиція старших членів сім'ї; позиція однолітків; позиція педагогів; особисті професійні плани учнів (їх невизначеність або відсутність); здібності, знання, вміння, навички; досягнутий рівень розвитку учня як суб'єкта діяльності; рівень домагань на суспільне визнання; поінформованість про професійне майбутнє; схильність до видів діяльності [7].

У той же час абітурієнтів, що вступають до ВНЗ педагогічного профілю, відрізняє "ситуативність" та "жорсткість" у побудові професійних планів. Ці плани можуть змінюватися достатньо швидко і безпідставно. В основі "ситуативності" лежить мода на професію, думка однолітків, відсутність стійкого інтересу до майбутньої професії, а також індивідуальні особливості школярів [5, с. 9].

Доведено, що ефективність процесу підготовки фахівців залежить, крім усього, від мотивації студентів у оволодінні педагогічною професією. Одна з необхідних передумов при цьому – свідомий вибір майбутнім спеціалістом професії, яка відповідає його потребам. Разом із тим, нами не виявлено інформації про особливості мотивації вибору професії тренера-викладача у сфері фізичної культури і спорту.

Мета статті – дослідити особливості мотивації вибору професії тренера-викладача в галузі "Фізичне виховання і спорт".

Нами було проведено анкетування, в якому взяли участь 400 абітурієнтів (300 абітурієнтів – випускників шкіл та 100 – випускників коледжів та училищ фізичної культури). Дослідження проводилося впродовж 2002-2010 р. на базі Львівського державного університету фізичної культури. Респондентам була запропонована анкета, яка дозволяє вивчити мотиви вибору ними майбутньої професії. Отримані результати дають підстави стверджувати, що досить вагомий вплив на вибір фізкультурного ВНЗ вплинули багаторічні заняття абітурієнтів спортом. Так вважають 81,0% всіх опитаних, об'єктивність цієї думки підтверджуються даними респондентів про стаж занять спортом і спортивну кваліфікацію абітурієнтів (Таблиця 1).

Згідно з результатами опитування, абітурієнти без спортивного розряду є лише серед випускників загальноосвітніх шкіл. Середня

спортивна кваліфікація (юнацькі та III і II спортивні розряди) наявна у значної частини абітурієнтів. Абітурієнтів, які вступають до ВНЗ із високою спортивною кваліфікацією, на 10,33% більше зустрічається серед випускників коледжів та училищ фізичної культури. У цілому їх спортивна кваліфікація вища, ніж у випускників шкіл.

Таблиця 1

Спортивна кваліфікація абітурієнтів ЛДУФК (2002 – 2010 рр.) (n= 400)

№ з/п	Контингент абітурієнтів	Стаж занять фізичними вправами (років)	Наявність спортивної кваліфікації		
			Не мають	Середня	Висока
1.	Випускники шкіл (n=300)	7,65	19,0	42,33	38,67
2.	Випускники коледжів та училищ фізичної культури (n=100)	8,15	–	51	49,0

Більшість опитаних випускників шкіл професійно визначилися в 10-11 класах загальноосвітньої школи, а у випускників коледжів та училищ орієнтація на професію з'явилася ще в 7-8 класах і проявилася через інтерес до занять спортом. Отже, ознаки професійного визначення сильніше виражені в абітурієнтів випускників коледжів та училищ. Як свідчать дослідження Є. Кузьміної, студенти, які вступають до ВНЗ після коледжу, практично не “відсіюються” з причин неуспішності або зміни спеціальності.

Важливою ознакою усвідомлення професійного вибору професії абітурієнтів є їх обізнаність про педагогічну діяльність. За результатами опитування, майже всі абітурієнти знайомі з умовами роботи тренера-викладача за власним досвідом занять фізичною культурою і спортом, 49,0% абітурієнтів випускників коледжів і училищ і 42,0% абітурієнтів-школярів знайомі з працею педагога від батьків або членів родини. Можна вважати, що значна частина опитаних абітурієнтів володіє повноцінною інформацією про педагогічну діяльність. Цікавим є той факт, що матеріальна сторона оплати педагогічної роботи при вступі до ВНЗ важлива для 38,0 % вступників з освітою кваліфікаційного рівня “Молодший спеціаліст” і для 54,67% абітурієнтів-школярів.

Очевидно, що мотивація вибору професії тренера-викладача ґрунтується на адекватній самооцінці відповідності своїх власних можливостей вимогам до педагогічної діяльності (Таблиця 2).

Опитані абітурієнти-випускники коледжів та училищ (76,0%) і абітурієнти-школярі (82,0%) вважають, що вони відповідають вимогам педагогічної

діяльності. На нашу думку, більшість із опитаних не сприймають педагогічну діяльність як щоденну працю, оскільки самооцінка своїх можливостей є явно завищеною. У таблиці 3 представлені дані суджень абітурієнтів про специфіку діяльності спеціалістів із фізичної культури і спорту.

Таблиця 2

Самооцінка відповідності особистісних можливостей абітурієнтів майбутній професійній діяльності (n= 400)

№ з/п	Можливості	Твердження респондентів	
		Випускники коледжів, училищ (n=100)	Випускники шкіл (n=300)
1.	У педагогічній діяльності проявлю себе краще, ніж у будь-якій іншій	76,0	82,00
2.	Маю досвід організації (допомоги) проведення занять із фізичного виховання або виду спорту.	100	95,67
3.	Мені подобається спілкуватися з дітьми і підлітками, які займаються спортом.	100	100
4.	Зможу проводити заняття з людьми будь-якого віку.	3,00	4,33
5.	Маю якості, які необхідні педагогові.	100	95,33

Таблиця 3

Результати опитування абітурієнтів щодо специфіки діяльності спеціалістів із фізичної культури і спорту (n= 400)

N п/п	Думка про специфіку діяльності тренера-викладача	Розподіл суджень респондентів (%)	
		Випускники коледжів, училищ (n=100)	Випускники шкіл (n=300)
1	2	3	4
1.	Ознайомлений зі специфікою роботи за власним досвідом занять фізичною культурою і спортом.	100	93,0
2.	Ознайомлений зі специфікою роботи від батьків і родичів-педагогів.	49,0	42,0
3.	Подобається, що заняття фізичною культурою і спортом можна проводити на свіжому повітрі.	97,0	98,33
4.	Перевагою роботи є висока рухова активність.	97,0	89,66
5.	Знайомий за матеріалами спеціальної літератури про обраний вид спорту, про фізичну культуру.	100	69,67

1	2	3	4
6.	Подобається спілкуватися з людьми на теми спорту і фізичної культури.	100	100

Отримані результати дозволяють стверджувати, що думка опитаних абітурієнтів ґрунтується в більшості випадків на їх власному досвіді спортивних занять та інформації, отриманій зі спеціальної літератури.

Аналізуючи відповіді, можна помітити, що професійне самовизначення абітурієнтів підсилюється спілкуванням із людьми на теми спорту, а також можливістю проводити заняття на свіжому повітрі. Деякі опитані вважають недоліком роботи високу рухову активність (10,33% абітурієнтів-школярів і 3,0% абітурієнтів-випускників училищ і коледжів). Безперечно, що абітурієнти-випускники училищ і коледжів мають більш об'єктивний погляд на специфіку діяльності спеціалістів з фізичної культури і спорту. В цілому можна помітити, що у багатьох опитаних інтерес до професії заміняється інтересом до її предмету у даному випадку до виду спорту. Помітно також, що фактор умов роботи розглядається вступниками дещо спрощено.

Отже, отримані нами результати дають підстави зробити такі висновки: абітурієнти, які навчалися в коледжах та училищах фізичної культури, мають кращі передумови для більш глибокого і свідомого професійного самовизначення, ніж абітурієнти-випускники загальноосвітньої школи, разом із тим, це не означає, що перші більше, ніж другі, дійсно керуються педагогічними інтересами до професії; відбір серед абітурієнтів більш підготовлених в обраному виді спорту часто призводить до помилкового зарахування до ВНЗ студентів, які не орієнтовані на педагогічну професію; вивчення мотивів вибору професії абітурієнтами показало, що вони сформовані стихійно та ґрунтуються, в основному, на власному досвіді занять фізичною культурою і спортом.

1. *Баріхашвілі І. І.* Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення / *І. І. Баріхашвілі.* — Миколаїв : Атол, 2006. — 224 с.
2. *Бауэр В. Г.* Социальная значимость физической культуры и спорта в современных условиях развития / *В. Г. Бауэр* // Теория и практика физической культуры. — 2001. — № 1. — С. 50—56.
3. *Волков И. П.* Очерки спортивной акмеологии / *И. П. Волков.* — С.-Пб. : БПА, 1998. — 126 с.
4. *Воронкова Т. И.* Содержание учебно-профессиональной деятельности учащихся олимпийского резерва в процессе педагогической практики : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры / *Татьяна Ивановна Воронкова.* — М., 2000. — 23 с.

5. Ерегина С. В. Методические подходы к профориентации студентов физкультурных вузов / Ерегина С. В. — М. : Народное образование, 2005. — 230 с.
6. Кузьмина Е. Профориентация: эффективность и качество / Е. Кузьмина // Высшее образование в России. — 2002. — № 3. — С. 24—33.
7. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. — Минск : Современное слово, 2005. — 720 с.
8. Прохоров В. Н. Педагогическая позиция тренера как воспитателя / В. Н. Прохоров // Вопросы становления и самореализации специалиста: психопедагогический аспект : материалы межвуз. науч.-практ. конф. — С.-Пб. : СПбГАФК им. П. Ф. Лесгафта, 1997. — С. 27—29.
9. Трансформация профессионального образования в современном обществе / Э. М. Калицкий. — Минск : РИПО, 1997. — С. 12—16.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2012

Н. Степанченко

Особенности профессионального выбора в сфере “Физическое воспитание и спорт”

Рассматриваются особенности мотивации выбора профессии тренера-преподавателя в области “Физическое воспитание и спорт”. Представлены результаты лонгитюдных исследований спортивной квалификации абитуриентов, самооценки педагогических возможностей и результаты степени информированности абитуриентов об условиях работы специалистов по физической культуре и спорту.

Ключевые слова: физическое воспитание и спорт, абитуриент, профессиональный выбор, особенности мотивации.

N. Stepanchenko

Particularities of Professional Choice in the Sphere of “Physical Education and Sport”

The article deals with the peculiarities of choice motivation of the trainer-teachers' profession in the sphere of “Physical Education and Sport”. The author presents the results of longitude researches concerning sport qualification of applicants, self-evaluation of pedagogical possibilities and the results of the level of their awareness about work conditions of physical culture and sports specialists.

Key words: physical education and sport, applicants, professional choice, motivation particularities.

Рецензент – кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник О. М. Ігнатович